

УДК: 349.41

DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-78-1-45-60>

Анісімова Ганна Валеріївна,
доктор юридичних наук, доцент
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0579-7007>

Шеховцов Володимир Володимирович,
доктор юридичних наук, доцент
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9101-7160>

Донець Ольга Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7716-4933>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ВІДТВОРЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ І ПРОДУКТИВНОСТІ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Статтю присвячено доктринальному дослідженню організаційно-правових заходів відтворення та підвищення родючості ґрунтів на землях лісогосподарського призначення. Наголошено на тому, що поняття «ґрунт» є об'єктом комплексної правової охорони, що продукує доцільність його застосування в контексті правового регулювання земель сільськогосподарського призначення, лісових земель, а також категорій земель лісогосподарського призначення. У процесі проведення компаративно-правового аналізу правових режимів ґрунтів, лісів і земель лісогосподарського призначення обґрунтовано позицію щодо подвійного правового режиму ґрунтів, які знаходяться під землями лісогосподарського призначення, та регулювання правовідносин у сфері охорони, використання і відтворення ґрунтів нормами екологічного (у тому числі лісового як його складової) та земельного права. Конкретизовано, що особливості правового режиму ґрунтів визначатимуться нормами земельного законодавства, яке детермінує найбільш принципові засади та загальний порядок охорони, використання і відновлення земель, а також нормами лісового законодавства в разі приналежності ґрунтів землям лісогосподарського призначення. Акцентовано на корелятивному зв'язку між якісним станом ґрунтів та рівнем продуктивності земель лісогосподарського призначення. Доведено, що високі показники родючості ґрунтів на землях лісогосподарського призначення мають не лише важливе значення для створення сприятливих умов зростання лісової рослинності, збереження лісового біорізноманіття, а й визначення продуктивності земель лісогосподарського призначення на основі проведення їх нормативної грошової оцінки. У контексті євроінтеграційних процесів України досліджено міжнародно-правові та

європейські стандарти охорони й відтворення лісів. Висвітлено питання формування Смарагдової мережі на території держави внаслідок визнання особливими природоохоронними територіями окремих ділянок земель лісогосподарського призначення як важливого напрямку підвищення їх продуктивності й відтворення лісових ґрунтів. Виконання цієї мети досягається завдяки встановленню особливої охорони таких земель шляхом обмеження надмірної лісогосподарської діяльності та оцінки проєкту організації лісового господарства на території Смарагдової мережі.

Ключові слова: відтворення ґрунтів; продуктивність земель лісогосподарського призначення; євроінтеграційні процеси; підвищення родючості ґрунтів; правовий режим земель лісогосподарського призначення.

Постановка проблеми. Сучасні політико-правові та соціально-економічні трансформаційні процеси, що відбуваються у сфері екологічних правовідносин, суттєво впливають на стан їх правового забезпечення та детермінують створення передумов для гарантування їх сталого розвитку на основі визначення міжнародних і європейських правових стандартів та їх імплементації в національну правову систему галузевого законодавства. Політико-правова реальність, що складається в сучасній практиці застосування правових норм у сфері охорони, використання і відтворення лісових та земельних ресурсів, свідчить про наявність кризових явищ і процесів, які значно знижують ефективність реалізації державної екологічної політики та гальмують процеси євроінтеграції України.

У контексті проведення цього дослідження зазначимо, що невід’ємною органічною частиною лісів та земель лісогосподарського призначення є ґрунти, які є об’єктом комплексної охорони правовими нормами як екологічного (у тому числі лісового як його складової), так і земельного права.

Водночас недостатній рівень наукових досліджень правового режиму ґрунтів на землях лісогосподарського призначення, а також відсутність належного правового регулювання їх охорони, використання та відтворення і, як наслідок, неналежна організація впровадження під час здійснення антропогенної діяльності заходів щодо відтворення (відновлення якісного стану) призводить до іноді незворотних деградаційних процесів ґрунтів.

На європейському континенті сформовано концепт екологізації секторальних політик, стратегія якого базується на врахуванні та практичному втіленні питань збереження лісів та збільшення їх кількості в секторальній екологічній політиці, зокрема щодо охорони ґрунтів, боротьби з деградацією земель, збереження біорізноманіття, а також пом’якшення наслідків зміни клімату, що, у свою чергу, сприяє досягненню багатьох цілей сталого розвитку, ухвалених на Саміті Організації Об’єднаних Націй зі сталого розвитку до 2030 р.

До того ж у вітчизняній системі екологічного та земельного законодавства непослідовно відображено правові аспекти кореляції правових режимів лісів, ґрунтів та земель лісогосподарського призначення, у тому числі через відсутність визначення чіткої галузевої приналежності, що призводить до неефективності застосування організаційно-правових заходів відтворення і підвищення родючості ґрунтів, а також продуктивності земель лісогосподарського призначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У юридичній доктрині правові аспекти відтворення і підвищення родючості ґрунтів вивчалися здебільшого крізь призму проблематики підвищення продуктивності земель сільськогосподарського призначення, тоді як аналогічні питання щодо правового режиму земель лісогосподарського призначення і досі залишаються малодослідженими. У вітчизняній еколого-правовій та земельно-правовій науці окремі питання організаційно-правових заходів відтворення ґрунтів у кореляції з продуктивністю земель лісогосподарського призначення розглядалися у працях таких учених, як Н. С. Гавриш, А. П. Гетьман, І. І. Каракаш, П. Ф. Кулинич, Т. В. Лісова, В. Л. Мунтян,

С. В. Хомінець, М. В. Шульга та ін., однак комплексного правового дослідження заявленої тематики в науці немає.

Тому **метою статті** є дослідження та проведення комплексного аналізу організаційно-правових заходів відтворення ґрунтів та підвищення їх родючості в контексті підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення за умов процесів євроінтеграції України.

Виклад основного матеріалу. У чинному законодавстві окремі правові норми, які регулюють відносини у сфері використання, відтворення та охорони ґрунтів, зосереджено в різних галузях права, проте переважно вони містяться в земельному законодавстві, а також у законодавстві, яким регламентуються окремі аспекти сільськогосподарської діяльності [1, с. 245]. На переконання Н. С. Гавриш, зазначене обумовлене тим, що поняття «ґрунти» притаманне лише землям сільськогосподарського призначення, які становлять пріоритетну категорію земель України [1, с. 123]. Проте з таким висновком не можна погодитися, адже ґрунт є органічною частиною всього земельного фонду незалежно від категоризації земель за тим чи іншим цільовим призначенням. Подібна специфіка правового регулювання відносин у сфері використання, відтворення та охорони ґрунтів, на думку С. В. Хомінець, пов'язана з тим, що ґрунти є природним засобом виробництва в сільському господарстві, тобто законодавчо охороняються лише економічні властивості ґрунту [2, с. 215].

Наголосимо, що з огляду на сучасні європейські стандарти з охорони та відтворення ґрунтів і лісів доцільно застосовувати правову категорію «ґрунт» до земель сільськогосподарського призначення, лісових земель, а також категорій земель лісогосподарського призначення. Адже приналежність ґрунтів лише землям сільськогосподарського призначення не враховує їх значення і для якісного стану земель, на яких зростають ліси та які віднесені до категорії земель лісогосподарського призначення, адже під час використання земель цієї категорії виникають також відносини стосовно збереження та відновлення ґрунтів. Концентрація у ґрунтах органічних речовин створює сприятливі умови для зростання природної лісової рослинності та забезпечення життя багатьох видів лісового біорізноманіття. У зв'язку з чим на законодавчому рівні, крім економічних, потребують правової охорони й екологічні властивості ґрунтів, які мають важливе значення для збереження всієї лісової екосистеми.

Ліс як природна екосистема включає в себе поняття «ґрунт», який, у свою чергу, є верхнім родючим шаром землі, а тому застосування комплексного підходу до правових режимів земель лісогосподарського призначення та лісів на основі узгодженої системи норм лісового та земельного законодавства створить юридичне підґрунтя для ефективної реалізації державної екологічної політики у сфері лісових відносин.

Лісове законодавство передбачає можливість зростання лісів і на землях інших, не лише лісогосподарського призначення, категорій за основним цільовим призначенням, що в сукупності становлять лісовий фонд України (ч. 3 ст. 1 Лісового кодексу України). Тому на такі лісові ділянки розповсюджуватимуться норми не лише лісового законодавства, а й законодавства, яке регламентує правовий режим тієї чи іншої категорії землі за цільовим призначенням.

Крім того, Земельний кодекс України визначає, що до земель лісогосподарського призначення належать не тільки землі, вкриті ліською рослинністю, але й не вкриті ліською рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства (ст. 55) [3]. Під час правового регулювання лісорозведення як одного із заходів відтворення лісів та підвищення їх продуктивності Лісовим кодексом України встановлено, що воно здійснюється на призначених для створення лісів землях, не вкритих ліською рослинністю, насамперед низькопродуктивних та непридатних для використання в сільському

господарстві (яри, балки, піски тощо), на землях сільськогосподарського призначення, виділених для створення полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень [4].

З метою подальшого проведення дослідження та формування науково обґрунтованих висновків доцільно застосувати інтерпретацію і компаративний аналіз правових режимів лісів та земель лісогосподарського призначення, які набувають характеру як суміжності, так і розмежованості.

Так, правовий режим земель лісогосподарського призначення О. П. Чопик розуміє як установлений системою правових норм земельного та лісового законодавства особливий порядок використання лісових та нелісових земель, наданих для ведення лісового господарства, а також здійснення охорони цих земель [5, с. 295]. Тобто в концепцію детермінації зазначеного правового феномену автором покладено уявлення про подвійний правовий режим земель лісогосподарського призначення, за якого процедурно-правові засоби регулювання відносин їх використання, охорони та відновлення регулюються водночас і земельним, і лісовим законодавством незалежно від того, вкрита земельна ділянка лісовою рослинністю чи ні. Дещо відмінний погляд на галузеву приналежність земель лісогосподарського призначення обґрунтовує Л. Б. Сенюта, на переконання якої норми Земельного кодексу України є нормами загального характеру, а Лісового кодексу України – спеціального. Досліджуючи сучасну систему земельного права, авторка до юридичних ознак правового режиму земель лісогосподарського призначення хоча й відносить кореляцію норм земельного та лісового законодавства, проте формулює визначення цього поняття як сукупності норм передусім земельного права [6, с. 134], зважаючи на те, що безпосереднім об'єктом цих правовідносин є земля, а лісові ресурси є об'єктом додатковим, який обумовлює специфіку використання вказаної категорії земель [6, с. 130]. Убачається, що така позиція є наслідком визначення землі як просторо-територіальної основи для зростання лісів, тому авторка й акцентує на тому, що інститут правового режиму земель лісогосподарського призначення є природоресурсним інститутом особливої частини земельного права.

Принагідно констатувати, що від правового режиму земель слід відрізнити правовий режим лісів насамперед через те, що до земель лісогосподарського призначення належать і землі, що не вкриті лісами, але призначені для їх відновлення. Ураховуючи, що поняття «правового режиму» передбачає встановлення певного порядку реалізації тих чи інших правовідносин, закріплених системою відповідних норм права, до елементів правового режиму лісів, які врегульовані Лісовим кодексом України, віднесено законодавче визначення поняття «ліс», право власності на ліси, порядок користування лісами, права та обов'язки земле- та лісокористувачів, а також державне управління ними, охорона, відтворення і механізм юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства.

Беручи до уваги наведене, убачається за доцільне сконцентрувати концепцію дослідження на взаємозалежності ґрунтів, земель лісогосподарського призначення та лісів. Відповідно до чинного законодавства, органічною частиною земель лісогосподарського призначення є як лісові землі, на яких розташовані земельні ділянки, так і нелісові землі, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства. Таким чином, правовий вплив на зазначену категорію земель має лісове законодавство, що, у свою чергу, не нівелює сферу дії земельного законодавства, адже згідно з ч. 2 ст. 3 Земельного кодексу України земельні відносини, що виникають під час використання лісів регулюються цим кодексом, нормативно-правовими актами про ліси, якщо вони не суперечать цьому кодексу [3]. Зауважимо, що ґрунт – поверхневий шар землі, який є невіддільним від земельної ділянки, розглядається як органічна складова земельного фонду, а родючість ґрунтів слугує домінантним критерієм під час визначення придатності землі для ведення сільського або лісового господарства. З огляду на зазначене наголошуємо, що особливості

правового режиму ґрунтів визначатимуться нормами земельного законодавства, яке детермінує найбільш принципові засади та загальний порядок охорони, використання і відновлення земель, а також нормами лісового законодавства у разі приналежності ґрунтів землям лісогосподарського призначення.

Стосовно юридичного визначення поняття «ліс» та «землі лісогосподарського призначення» як елемента їх правових режимів слід констатувати, що ці категорії знаходяться в корелятивному взаємозв'язку, адже земля слугує просторовим базисом для розташування лісів, що обумовлює взаємовплив якісного стану одного природного об'єкта на екологічний стан іншого. Так, В. Л. Мунтян стверджував, що ліс – це сукупність деревних рослин, у якій виявляється не лише їх взаємовплив, а й вплив на зайнятий ними ґрунт та атмосферу [7]. Зазначений підхід відображено в законодавчій дефініції лісу як типу природних комплексів (екосистеми), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного й на навколишнє природне середовище [4]. Тож головна особливість правової охорони земель лісогосподарського призначення полягає в тому, що їх охорона спрямована на збереження не тільки якостей землі, а й збереження природних якостей лісів, які на них знаходяться, тим самим поліпшуючи лісову продукцію і лісогосподарське виробництво [8, с. 156].

Варто зауважити, що поділ лісів на категорії і виокремлення особливо захисних лісових ділянок, а також виділення ступеня їхнього захисту та сприятливості природних умов для зростання лісової рослинності визначають перспективи використання земель лісогосподарського призначення. У свою чергу, продуктивність відповідних земель та ступінь родючості ґрунтів мають стати домінантним критерієм під час проведення заходів із заміни малоцінних низькопродуктивних насаджень на високопродуктивні, залісення малопродуктивних земель, організації лісонасінневої справи й лісових розсадників, збереженні та посиленні захисних властивостей лісів, лісонасаджень, що виконують захисні, водоохоронні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі та рекреаційні функції, поліпшення стану й підвищення продуктивності лісів. Указане зумовлює функціональну спрямованість заходів щодо відновлення земель лісогосподарського призначення, метою якого є відновлення їх продуктивності, що безпосередньо впливає на підвищення продуктивності й лісів [9, с. 126]. Наприклад, проведення рекультивації порушених земель лісогосподарського призначення повинно забезпечувати поліпшення якісного складу лісів, підвищення їх продуктивності та біологічної стійкості [10, с. 190], що підтверджує доцільність упровадження екосистемного підходу під час відтворення та відновлення природних ресурсів та комплексів.

Тому правовідносини в галузі охорони земель лісогосподарського призначення і лісів, які на них знаходяться, становлять відповідну систему та мають комплексний характер [11], можуть бути охарактеризовані як земельно-правові правовідносини, що обумовлені специфікою призначення землі у процесі створення і використання лісових ресурсів, які мають притаманне лише їм призначення та здійснюють спеціальні властиві їм функції [12, с. 187].

Певної інтерпретації в межах цього дослідження потребують поняття «родючість» та «продуктивність», якими оперує чинне земельне й екологічне законодавство. Термін «родючість», як зауважує Н. С. Гавриш, використовують для позначення характеристики ґрунту, а «продуктивність» – для характеристики земель [1, с. 73]. До того ж продуктивність земель визначається передусім економічними показниками, оскільки йдеться про обсяги триманої продукції, а отже й про розмір прибутку від експлуатації земельної ділянки. Крім того, продуктивність земель лісогосподарського призначення охоплює ефективність виконання екологічних функцій (тобто так звану екологічну продуктивність) [9, с. 130]. Більш

широке визначення продуктивності земель передбачає їх розуміння як показника рівня сталого землекористування, що розраховується як співвідношення між якістю землі (ґрунтів) в загальних виробничих умовах та тим, що отримується в результаті виробництва [13, с. 9].

У Законі України «Про охорону земель» родючість ґрунту тлумачиться як його здатність задовольняти потреби рослин в елементах живлення, воді, повітрі й теплі в достатніх кількостях для їх нормального розвитку, які в сукупності є основним показником якості ґрунту [14]. З огляду на це можна резюмувати, що родючість ґрунту – це передусім його якісна характеристика, комплекс таких його властивостей, які детермінують вплив на стан лісових ресурсів (концентрація гумусу та інших поживних речовин, щільність ґрунту, його водний і тепловий режими, структурний стан тощо).

Одним із засобів визначення продуктивності земель лісогосподарського призначення є їх оцінка, яка здійснюється відповідно до Закону України «Про оцінку земель», Постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.2021 р. № 1147 «Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земельних ділянок» та інших нормативно-правових актів. Зокрема, під час проведення нормативної грошової оцінки земельної ділянки береться до уваги норматив капіталізованого рентного доходу за одиницю площі, екологічна якість території (у тому числі рівень забруднення ґрунтів), коефіцієнт, який враховує цільове призначення земельної ділянки, а також коефіцієнт, який враховує особливості використання земельної ділянки в межах категорій земель за основним призначенням, та деякі інші показники. Для земель лісогосподарського призначення останній обраховується за коефіцієнтами, які враховують категорію лісів та фактичну лісистість території [15]. Тому продуктивність земель лісогосподарського призначення, підвищення їх екологічного та соціально-економічного значення, зростання інвестиційної привабливості безпосередньо залежать від стану лісистості та високої родючості ґрунту, тобто таких властивостей, які свідчать про достатню концентрацію поживних мінерально-органічних речовин у ньому, а також відсутність ознак його деградації.

Відтворення та підвищення родючості ґрунтів є однією зі складових охорони земель – системи правових, організаційних, екологічних, технологічних та інших заходів у процесі використання сільськогосподарських та інших угідь суб'єктами підприємницької та іншої діяльності [16, с. 101]. Слід наголосити, що відтворенням охоплюється не природний об'єкт як такий – земля, надра, води, ліси тощо, а лише його окремі компоненти, що входять до складу цього об'єкта (ідеться насамперед про родючість ґрунтів) [17, с. 25]. Тому Закон України «Про охорону земель» орієнтує систему таких заходів, серед іншого, на відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду [14].

Сучасні наукові досягнення у сфері земельних та екологічних правовідносин спираються на концепцію розмежування категорій «відновлення» і «відтворення» природних ресурсів, у тому числі ґрунтів, що має практичне значення. У науковому дослідженні Т. В. Лісова доводить, що головним критерієм їх розмежування є можливість поновлення кількості природних об'єктів, що відповідає терміну «відтворення». Поняття «відновлення» стосується якісних показників (ідеться про відновлення первісного стану земель, здатності виконувати ними певні функції, що зумовлені їх основним цільовим призначенням, належним станом порушених земель) [9, с. 210–211]. Протилежну позицію обґрунтовують М. В. Шульга та Л. В. Лейба. Науковці зазначають, що правові форми відтворення земельних ресурсів стосуються їх якісного стану. Для тих земель, які виконують функцію засобу виробництва (зокрема землі лісогосподарського призначення), першоосновою вважається відтворення їх якісного стану, наприклад, відновлення та підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель [18, с. 210–211].

Відтворення ґрунтів є складовою частиною як охорони та підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення, так і охорони та відтворення лісів, що вимагає реалізації заходів, урегульованих нормами законодавства, спрямованих на забезпечення сталого та передусім екологізбалансованого, лісо- та землекористування.

До заходів підвищення продуктивності лісів Лісовий кодекс України відносить такі: 1) зменшення площі земель, зайнятих чагарниками, рідколіссям, низькоповнотними і нестійкими деревостанами; 2) підвищення родючості ґрунтів (меліорація, запобігання ерозії ґрунтів, заболочуванню, засоленню та іншим негативним процесам); 3) впровадження сучасних досягнень селекції, лісового насінництва, сортовипробування найцінніших у господарському відношенні деревних порід; 4) ефективний догляд за лісовими культурами; 5) охорону лісів від пожеж, захист від шкідників і хвороб; 6) оптимізацію вікової структури лісів [4].

Крім того, у сучасних умовах однією з нагальних проблем є оздоровлення лісів та посилення їх еколого-захисних функцій, задля чого власники лісів і постійні лісокористувачі здійснюють комплекс лісогосподарських заходів щодо поліпшення якісного стану лісів шляхом проведення рубок оздоровлення та формування лісів. Такі рубки проводяться способами, що не викликають ерозії ґрунтів та унеможливають негативний вплив на стан лісів [19]. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 р. № 555 затверджено Санітарні правила в лісах України, якими врегульовано такі заходи поліпшення санітарного стану лісів, як вибіркові та суцільні санітарні рубки, ліквідація захаращеності та профілактика виникнення осередків шкідників і хвороб лісу, боротьба з ними та захист заготовленої деревини від шкідників і хвороб лісу. Реалізація зазначених заходів, зокрема проведення суцільних санітарних рубок, обов'язково має передбачати застосування технологій, які максимально зберігають дерева та ґрунти [20]. Чинним законодавством України також передбачено й інші заходи щодо відтворення та підвищення родючості лісових ґрунтів. Наприклад, у Правилах відтворення лісів, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2007 р. № 303 [21], визначено мінералізацію ґрунту як захід сприяння природному поновленню лісів.

Система заходів щодо відтворення ґрунтів та поліпшення якісного стану лісів взаємопов'язана із системою заходів, спрямованих на підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення. Для забезпечення сталого використання лісових ресурсів та підвищення родючості ґрунтів важливе значення має також проведення комплексу заходів щодо відновлення земель, що врегульовано нормами земельного законодавства: нормування в галузі охорони земель і відтворення родючості ґрунтів та рекультивація порушених земель.

Усі заходи, передбачені в лісовому та земельному законодавстві, є взаємозалежними, оскільки результат від їх застосування орієнтований на єдину мету – запобігання ерозії ґрунту та іншим деградаційним процесам, досягнення високих показників родючості ґрунтів, забезпечення виконання лісами своїх екологічних функцій (у тому числі ґрунтозахисних) шляхом підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення, а тому вони повинні обов'язково бути відображені у проектах організації лісового господарства під час вирішення питання про провадження лісогосподарської діяльності.

Додамо, що в напрямі створення дієвого правового механізму охорони та відтворення ґрунтів на землях лісогосподарського призначення важливе значення має не лише практичне застосування відповідальними суб'єктами передбачених галузевим законодавством організаційно-правових заходів, а й актуальним залишається питання оновлення практики обробітку землі, що визначає впровадження екологізбалансованого орієнтира в установлені системи землеробства. Зокрема, в основу сучасних систем землеробства мають бути

покладені: оптимізація вмісту в ґрунтах органічної речовини, рухомих форм поживних речовин; досягнення бездефіцитного балансу гумусу та поживних елементів у ґрунтах; охорона ґрунтів від ерозії; меліорація кислих і солонцевих ґрунтів; охорона ґрунтів від забруднення, переущільнення, перезволоження; усунення дефіциту вологи [22, с. 9].

Разом із заходами організаційно-правового характеру принципового значення набувають й інші стратегічні напрями збереження та відновлення лісового фонду України. Одним із таких правових інструментів є встановлення заборони на проведення суцільних рубок у лісах Карпатського регіону, що закріплено Законом України «Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону» від 10.02.2000 р., у якому з метою забезпечення екологічно збалансованого лісокористування та запобігання проявам згубних наслідків природних явищ, а також посилення корисних властивостей лісів (у тому числі ґрунтозахисних) визначено механізм заборони суцільних рубок головного користування в таких лісах строком на 10 років. Мораторій на проведення суцільних рубок головного користування в лісах Карпатського регіону був пролонгований Законом України від 30.10.2019 р. № 249-IX [23], окремі положення якого не кореспондують з принципами сталого управління лісовими ресурсами в межах виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат від 07.04.2004 р. Україна, приєднавшись до цієї конвенції, а також до Протоколу про стале управління лісами, що набрав чинності 21.10.2013 р., взяла на себе міжнародно-правові зобов'язання щодо інтеграції цілі збереження лісів Карпатського регіону та їх сталого управління, зокрема, у політику охорони ґрунтів.

На відміну від попередньої редакції закону, відповідно до Закону України від 2019 р. № 249-IX заборона на проведення суцільних рубок у лісах Карпатського регіону не є абсолютною, адже в разі ураження лісових насаджень високогірних лісів, що розташовані вище 1100 метрів над рівнем моря та інших лісів, визначених у законі, шкідниками та хворобами, власники лісів та постійні лісокористувачі можуть проводити суцільні рубки, які згідно з Правилами поліпшення якісного стану лісів здійснюються шляхом вирубування всіх пошкоджених дерев у насадженнях. Крім того, попередня редакція закону встановлювала імперативну норму щодо використання виключно колісних та гужових засобів та повітряно-трельовальних установок без вказівки на будь-яку альтернативу. В оновленому ж законі з'явилися положення щодо використання систем машин і механізмів та гужового транспорту із вказівкою на забезпечення оптимально допустимого впливу на якісний стан ґрунтів. Тому очевидно, що досить гостро стоїть проблема перегляду цього закону та внесення до нього правок, які сприятимуть реальному збереженню всієї лісової екосистеми Карпатського регіону.

Отже, за сучасних умов реалізації державної екологічної політики концептуального значення набуває узгоджене застосування правових заходів охорони й відтворення ґрунтів із заходами підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення та охорони лісів на засадах екосистемного підходу, що особливо актуально з огляду на європеїзацію екологічного законодавства.

Так, важливість інтеграції організаційно-правових заходів відтворення родючості ґрунтів та включення цього завдання у складову лісогосподарської політики передбачено Лісовою стратегією Європейського Союзу до 2030 року, прийнятою 16 липня 2021 року, яка декларує, що турбота за лісовим ґрунтом є особливо важливою, оскільки існує сильна взаємозалежність між деревами та ґрунтом, на якому вони зростають, адже для того, щоб дерева зростали, їх коріння має отримувати всі необхідні елементи та поживні речовини з ґрунту. Тому властивості ґрунту та екосистемні послуги, які він забезпечує, потрібно охороняти як основу здорових та продуктивних лісів [24].

Стратегічне значення для вирішення глобального завдання у сфері запобігання деградації земель та відновлення їх якісного стану має прийнята в 1994 р. Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці [25], яку Україна ратифікувала Законом України від 04.07.2002 р. На виконання ст. 9 указаної конвенції в Україні схвалено Концепцію боротьби з деградацією земель та опустелюванням від 22.10.2014 р. № 1024-р, а розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р. № 271-р затверджено Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням.

У рамках імплементації положень зазначених правових актів, окрім традиційних правових заходів відтворення ґрунтів (меліорація, запобігання ерозії ґрунту та інших негативних явищ), а також відновлення земель лісогосподарського призначення (консервація деградованих і малопродуктивних земель, рекультивация земель лісогосподарського призначення), значного поширення набуває обговорення потенційної можливості застосування інноваційних технік та технологій відтворення ґрунту, наприклад No-Till технології (безорної обробки ґрунту).

Сучасну політику охорони земель та боротьби з їх деградацією сконцентровано, зокрема, на досягненні нейтрального рівня деградації земель у світі як пріоритетного завдання в контексті боротьби з опустелюванням, відновлення деградованих земель та ґрунтів у рамках реалізації такої цілі сталого розвитку, як «захист, відновлення та стале використання наземних екосистем, стале управління лісами, боротьба з опустелюванням, припинення та відвернення у зворотному напрямку деградації земель, припинення втрат біорізноманіття», визначеною в документі «Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року», що затверджений резолюцією Генеральної асамблеї ООН від 25.09.2015 р. Підтримку та пропагування проголошених цілей сталого розвитку відображено в Указі Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019 [26], що свідчить про готовність України взяти курс на здійснення екологічно орієнтованої практики ведення лісового господарства.

Зміну практики земле- й лісокористування, відновлення лісового покриву та збільшення площ лісів, а також нові механізми фінансування передбачено й у Декларації про збереження та відновлення лісів, до якої Україна приєдналася 04.11.2021 року. Перехід на стале землекористування пов'язується з досягненням цілей Паризької угоди, включаючи зниження вразливості лісів до наслідків зміни клімату та запобігання їх втраті й деградації земель. Для цього держави підтвердили свої зобов'язання щодо збільшення фінансування та інвестування на заходи сталого управління лісами, їх збереження і відновлення [27].

На національному рівні питання взаємозв'язку між глобальним потеплінням та продуктивністю лісів декларується в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695, а екологоорієнтований підхід у сфері лісогосподарської галузі економіки, зокрема шляхом запровадження ощадливих з точки зору екології технологій та підвищення стійкості лісів до зміни клімату, передбачено, наприклад, Стратегією екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 р. № 1363-р.

Глобальну рамкову основу для реалізації заходів у сфері забезпечення раціонального, невиснажливого використання лісів та припинення процесів їх деградації має Стратегічний план ООН щодо лісів на період 2017–2030 років. Оскільки ліси забезпечують збереження ґрунтових ресурсів, запобігають деградації земель та сприяють боротьбі з опустелюванням, а також пом'якшують наслідки зміни клімату та слугують природним ареалом для існування багатьох живих організмів, зазначений міжнародний документ корелюється

з глобальними цілями та зобов'язаннями, передбаченими Порядком денним у сфері сталого розвитку на період до 2030 р., Паризькою угодою, Конвенцією ООН про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, Конвенцією ООН про охорону біологічного різноманіття та іншими міжнародними документами [28]. Активізацію зусиль усіх зацікавлених суб'єктів у межах цієї стратегії спрямовано на впровадження принципу невиснажливого використання лісів з урахуванням їх ролі для запобігання деградації земель та опустелювання, а також пом'якшення наслідків забруднення ґрунтів.

Ґрунти, у тому числі лісові, слугують природним середовищем існування (або зростання) багатьох видів живих організмів та мікроорганізмів. Водночас зниження біорізноманіття розглядається як один із факторів деградаційних процесів ґрунтів, а тому політика у сфері захисту ґрунтів та лісів повинна бути інтегрована й у питання збереження біорізноманіття. Окремі положення інтеграції ґрунтозахисної концепції в галузеву політику з охорони довкілля втілені у Стратегії ЄС щодо біорізноманіття до 2030 року, яка орієнтує держав-членів упроваджувати методи стійкого управління ґрунтами, активізувати діяльність із виявлення забруднених ґрунтових ділянок, вживати заходів щодо відновлення деградованих ґрунтів, а також удосконалити моніторинг їх якості. Ураховуючи важливу роль лісів для біорізноманіття, зазначена стратегія, серед іншого, концентрує увагу держав-членів ЄС на завданні щодо збільшення кількості лісів та поліпшення їх стану шляхом ведення екологоорієнтованої практики лісового господарства [29].

Європейська концепція збереження біорізноманіття будується на інтеграції правової охорони видів флори та фауни в секторальну політику, у тому числі лісову галузь. Оскільки серед ключових факторів деградації ґрунтів та зниження їх родючості є недостатня площа земель природоохоронного значення, тому ефективним заходом відтворення лісу та підвищення родючості лісового ґрунту є створення об'єктів національної екологічної мережі та об'єктів Смарагдової мережі, що є складовою частиною євроінтеграційного процесу.

Угодою про асоціацію між Україною та ЄС у контексті наближення до європейського екологічного законодавства щодо охорони природи передбачається впровадження принципів засад двох ключових природоохоронних європейських директив – Директиви 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування дикої флори та фауни й Директиви 2009/147/ЄС про захист диких птахів, зокрема шляхом визначення територій Смарагдової мережі. На міжнародному рівні створення Смарагдової мережі та її функціонування встановлено Конвенцією про охорону видів флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19.09.1979 р., до якої Україна приєдналася 1996 р. у рамках виконання своїх міжнародно-правових зобов'язань щодо наближення до європейського екологічного законодавства. Метою формування Смарагдової мережі є охорона як самих видів дикої флори та фауни, так і природних середовищ їх існування [30, с. 116], які потенційно можуть розташовуватися і на землях лісогосподарського призначення. Такі заходи передбачають екологізацію господарської діяльності, яка має або може мати негативний вплив на природні ресурси, а також ужиття дій щодо підтримання або відновлення територій особливого природоохоронного значення. До того ж суб'єкти господарської діяльності, зокрема лісогосподарської, не враховують вимоги природоохоронного законодавства ЄС у частині дотримання критеріїв збереження територій Смарагдової мережі через відсутність правового механізму управління такими територіями в національній системі екологічного законодавства.

Зауважимо, що оприлюднення та винесення на обговорення спеціального закону, який би визначав правові та організаційні засади створення в Україні територій Смарагдової мережі, відбулося ще у 2018 р., а ухвалення мало б бути у 2019 р., проте, здебільшого

через приватні бізнес-інтереси, прийняття такого закону було відтерміновано. Сьогодні ж у Верховній Раді України зареєстровано Проект Закону про території Смарагдової мережі № 4461 від 04.12.2020 р. та альтернативний Проект Закону про збереження природних оселищ та видів природної флори та фауни, що підлягають особливій охороні (про території Смарагдової мережі в Україні) № 4461-1 від 26.07.2021 р., ухвалення яких створить належне правове підґрунтя для раціоналізації та екологізації лісгосподарської галузі економіки, зокрема шляхом проведення оцінки впливу на територію Смарагдової мережі проекту організації та розвитку лісового господарства, що розробляється для об'єктів лісовпорядкування, розташованих на територіях Смарагдової мережі до прийняття рішення про їх затвердження.

Наголосимо, що за сучасних умов питання ефективності реалізації державної екологічної політики у сфері охорони, використання та відтворення лісів, підвищення їх продуктивності, безумовно, залежить від інституційно-правового забезпечення, де однією із нагальних проблем, які потребують пріоритетного розв'язання, є вдосконалення системи органів державного управління та нагляду за додержанням законодавства у сфері лісових відносин.

Досить тривалий час питання державного управління у сфері охорони, використання та відтворення лісів були розподілені між різними відомствами, що створювало організаційно-правові перепони в політиці ведення лісового господарства та здійснення державного нагляду. У лютому 2021 року завдання щодо формування та реалізації державної політики в галузі лісового господарства від Міністерства аграрної політики та продовольства України перейшло до компетенції Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, на яке наразі покладено нормативно-правове забезпечення визначення пріоритетних напрямів та стратегії розвитку у сфері лісових відносин, умов ведення лісового господарства, якісних та кількісних показників оцінки діяльності в цій сфері та інші повноваження, установлені законодавством.

Органом спеціальної компетенції, діяльність якого спрямовується і координується через міністра захисту довкілля та природних ресурсів України є Державне агентство лісових ресурсів України (далі – Держлісагентство). Структура Держлісагентства репрезентована: 1) територіальними органами – обласними управліннями лісового та мисливського господарства, підприємствами, установами та організаціями, які входять до сфери управління Держлісагентства (лісові господарства та ін.); 2) науково-дослідними та проектними установами (наприклад, Українське державне проектно-лісовпорядне виробниче об'єднання, Харківський державний проектно-вишукувальний інститут агрономеліорації та лісового господарства; 3) державними спеціалізованими лісозахисними підприємствами, завданнями яких є здійснення контролю з проведення лісозахисних заходів, проведення обстежень лісових насаджень та виявлення хвороб і шкідників лісу.

Негативною тенденцією системи інституційної спроможності в галузі лісових відносин залишається відсутність чіткого розподілу функцій управління та нагляду, наслідком чого є дублювання повноважень відповідних державних органів. Як справедливо зазначає А. П. Гетьман, необхідною передумовою системи органів виконавчої влади у сфері екології має стати усунення дублювання між різними органами державної виконавчої влади у процесі здійснення управлінських функцій у галузі природокористування та охорони довкілля, ліквідація існуючої до цього часу негативної вади їх функціонування – поєднання контрольних функцій з іншими, в першу чергу господарсько-організаційними функціями [31, с. 252–253]. Зокрема, Держлісагентство поєднує здійснення функцій державного управління та контролю за охороною, захистом і відтворенням лісів. Відповідні контрольні-наглядові функції покладені й на Держекоінспекцію, яка в межах своєї компетенції

здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства у сфері лісових відносин, зокрема стосовно повноти та законності заходів щодо відтворення лісів.

Проте проблема полягає в тому, що не всі землі лісового фонду зосереджені у підпорядкуванні однієї структури. Лише 73 % лісів України знаходяться у віданні Держлісагенства, 13 % земельних ділянок лісгосподарського призначення – у віданні органів місцевого самоврядування, 7 % – не надані в користування і віднесені до земель запасу, 0,1 % лісів перебувають у приватній власності [32], а отже питання управління цими лісами залишається поза межами компетенції Держлісагенства. Тож удосконалення системи органів екологічного управління є одним із першочергових завдань в умовах євроінтеграційних процесів, оскільки результативність заходів щодо охорони, використання та відтворення лісів, підвищення продуктивності земель лісгосподарського призначення і підвищення родючості ґрунтів безпосередньо залежить від інституційної спроможності держави організувати таке управління, окреслити його правові засади та порядок, а також здійснювати ефективний державний контроль і нагляд у цій сфері.

Висновки. Відтворення і збільшення якісних показників родючості ґрунтів у системі екологічного та земельного права розглядається, з одного боку, як самостійний напрям діяльності в рамках реалізації системи заходів щодо підвищення продуктивності лісів, який здійснюється шляхом проведення власниками лісів і постійними лісокористувачами меліоративних та інших робіт, що спрямовані на запобігання ерозії ґрунтів й інших деградаційних явищ. З іншого боку, завдання щодо охорони ґрунтів та сприяння їх відтворенню відповідає політиці охорони та відновлення земель лісгосподарського призначення, оскільки під час її реалізації власники та постійні лісокористувачі зобов'язані дотримуватися вимог, пов'язаних із запобіганням деградації ґрунтів та сприянням відтворенню їх родючості. Уважаємо, що лише комплексне застосування суб'єктами лісгосподарської діяльності заходів організаційно-правового характеру забезпечить високі показники продуктивності земель лісгосподарського призначення.

В умовах євроінтеграційних процесів України сучасна система екологічного та земельного законодавства у сфері лісових відносин має бути адаптована до принципів та методів європейського законодавства, яке не лише декларує загальні цілі, а й передбачає юридичні механізми включення питання охорони та відтворення лісів і ґрунтів у секторальну політику, зокрема щодо зміни клімату, збереження біорізноманіття, охорони та відновлення земель, що сприятиме досягненню проголошених міжнародною спільнотою цілей сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Гавриш Н. С. Правовий режим ґрунтів в Україні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.06. Одеса, 2018. 437 с.
2. Хомінець С. В. Щодо правового режиму ґрунтів України. Актуальні проблеми соціального права. *Еволюція правового регулювання аграрних, земельних та екологічних відносин* : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (м. Львів, 18 листопада 2016 р.). Львів, 2016. С. 215–216.
3. Чопик О. Понятие и содержание правового режима земель лесохозяйственного назначения. *Закон и жизнь*. 2013. № 8/3. С. 294–298.
4. Сенюта Л. Б. Система земельного права України як галузі права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2019. 224 с.
5. Мунтян В. Л. Правова охорона природи УРСР. Київ : Вища школа, 1982. 232 с.
6. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. № 3852-ХІІ. *Голос України*. 13.04.1994.
7. Шарাপова С. В. Правове забезпечення охорони земель лісгосподарського призначення. *Проблеми законності*. 2017. № 139. С. 155–163.
8. Лісова Т. В. Теоретичні проблеми правового забезпечення відновлення земель : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2021. 481 с.
9. Мельник Г. О. Окремі аспекти правової охорони ґрунтів: консервація та рекультивация земель в Україні та ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 188–190.

10. Проблеми правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні : монографія / А. П. Гетьман, І. В. Ігнатенко, В. М. Корнієнко та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків : Право, 2016. 360 с.
11. Костяшкін І. О. Реалізація права загального землекористування громадян на землях лісового фонду. *Університетські наукові записки*. 2006. № 1 (17). С. 186–190.
12. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2468-III. *Голос України*. 20.11.2001. № 217.
13. Cherlet M; Ivits-Wasser E; Sommer S; Toth G; Jones A; Montanarella L; Belward A. Land-Productivity Dynamics in Europe Towards Valuation of Land Degradation in the EU. EUR 26500. European Commission; 2013.
14. Про охорону земель : Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV. *Офіційний вісник України*. 01.08.2003. № 29. С. 9. Ст. 1431.
15. Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земельних ділянок : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. № 1147. *Урядовий кур'єр*. 10.11.2021. № 216.
16. Гавриш Н. С. Організаційно-правова форма забезпечення ефективного використання, відтворення та охорони ґрунтів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 92. С. 100–104.
17. Петров В. В. Экология и право : монографія. Москва : Юрид. лит., 1981. 224 с.
18. Шульга М. В., Лейба Л. В. До питання про природноресурсове право. *Природноресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспектив* : зб. матеріалів круглого столу (30–31 жовт. 2015 р.). Харків, 2015. С. 208–211.
19. Правила поліпшення якісного стану лісів : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 724. *Урядовий кур'єр*. 23.05.2007. № 89.
20. Санітарні правила в лісах України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 р. № 555. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-95-п#Text> (дата звернення: 19.12.2021).
21. Правила відтворення лісів : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2007 р. № 303. *Урядовий кур'єр*. 14.03.2007. № 45.
22. Балюк С. А., Медведєв В. В., Воротинцева Л. І., Шимель В. В. Сучасні проблеми деградації ґрунтів і заходи щодо досягнення нейтрального її рівня. *Вісник аграрної науки*. 2017. № 8. С. 5–11.
23. Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони суцільних рубок на гірських схилах ялицево-букових лісах Карпатського регіону : Закон України від 30 жовтня 2019 р. № 249-IX. *Голос України*. 20.11.2019. № 222.
24. New EU Forest Strategy for 2030. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2021). URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-new-eu-forest-strategy-2030_with-annex_en.pdf (дата звернення: 01.12.2021).
25. Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці : від 17 червня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_120#Text (дата звернення: 17.12.2021).
26. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. *Урядовий кур'єр*. 02.10.2019. № 188.
27. Glasgow leaders' Declaration on forest and land use. URL: <https://ukcop26.org/glasgow-leaders-declaration-on-forests-and-land-use/> (дата звернення: 17.12.2021).
28. Стратегический план Организации Объединенных Наций по лесам на 2017–2030 годы и четырехгодичная программа работы Форума Организации Объединенных Наций по лесам на 2017–2020 годы : Резолюция, принятая Экономическим и Социальным Советом 20 апреля 2017 г. E/RES/2017/4. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/184/64/PDF/N1718464.pdf?OpenElement> (дата звернення: 18.12.2021).
29. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи у наше життя. Звернення Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського Економічно-Соціального Комітету та Комітету Регіонів (неофіційний адаптований переклад українською) / пер. з англ. О. Осипенко; ред. та адапт. А. Куземко та ін. Чернівці : Друк Арт, 2020. 36 с.
30. Ващишин М. Я. Правове забезпечення формування Смарагдової мережі в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 115–119.
31. Гетьман А. П. Доктрина екологічного права та законодавства України : монографія. Харків : Оберіг, 2019. 336 с.
32. Публічний звіт Державного агентства лісових ресурсів України за 2020 р. URL: https://drive.google.com/file/d/1gnksEnP3cbw5_GvPkIXzUV0lxG_EQoL/view (дата звернення: 20.12.2021).

References

1. Havrysh, N. S. (2018). *Pravovyi rezhym gruntiv v Ukraini : dys. ... dokt. yuryd. nauk : 12.00.06* [Legal regime of soils in Ukraine]. Odesa. 437 s. [in Ukrainian].
2. Khominets, S. V. (2016). *Shchodo pravovoho rezhymu gruntiv Ukrainy. Aktualni problemy sotsialnoho prava. Evoliutsiia pravovoho rehuliuвання ahrarnykh, zemelnykh ta ekolohichnykh vidnosyn : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii (m. Lviv, 18 lystopada 2016 r.). Lviv. S. 215–216* [in Ukrainian].
3. CHopik, O. (2013). *Ponyatie i sodержanie pravovogo rezhima zemel' lesohozyajstvennogo naznacheniya* [The concept and content of the legal regime of forest land]. *Zakon i zhizn'.* № 8/3. S. 294–298 [in Russian].
4. Seniuta, L. B. (2019). *Systema zemelnogo prava Ukrainy yak haluzi prava : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.06* [The system of land law of Ukraine as a branch of law]. Kyiv. 224 s. [in Ukrainian].
5. Muntian, V. L. (1982). *Pravova okhорona pryrody URSR* [Legal protection of nature of the USSR]. Kyiv : Vyshcha shkola. 232 s. [in Ukrainian].
6. *Lisovyi kodeks Ukrainy vid 21 sichnia 1994 r. № 3852-12* [Forest Code of Ukraine]. *Holos Ukrainy.* 13.04.1994 [in Ukrainian].
7. Sharapova, S. V. (2017). *Pravove zabezpechennia okhорony zemel lisohospodarskoho pryznachennia* [Legal support of forestry lands]. *Problemy zakonnosti.* № 139. S. 155–163 [in Ukrainian].
8. Lisova, T. V. (2021). *Teoretychni problemy pravovoho zabezpechennia vidnovlennia zemel : dys. ... dokt. yuryd. nauk : 12.00.06* [Theoretical problems of legal support for land restoration]. Kharkiv. 481 s. [in Ukrainian].
9. Melnyk, H. O. (2020). *Okremi aspekty pravovoi okhорony gruntiv: konservatsiia ta rekultyvatsiia zemel v Ukraini ta YeS* [Some aspects of soil legal protection: conservation and reclamation of lands in Ukraine and the EU]. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal.* № 3. S. 188–190 [in Ukrainian].
10. *Problemy pravovoho zabezpechennia staloho rozvytku silskykh terytorii v Ukraini : monohrafiia* [Problems of legal support for sustainable development of rural areas in Ukraine : monograph] / A. P. Hetman, I. V. Ihnatenko, V. M. Korniienko ta in.; za red. A. P. Hetmana ta M. V. Shulhy. Kharkiv : Pravo, 2016. 360 s. [in Ukrainian].
11. Kostyashkin, I. O. (2006). *Realizatsiia prava zahalnoho zemlekorystuvannia hromadian na zemliakh lisovoho fondu* [Implementation of the right of common land use of citizens on forest lands]. *Universytetski naukovyi zapysky.* № 1 (17). S. 186–190 [in Ukrainian].
12. *Zemelnyi kodeks Ukrainy vid 25 zhovtnia 2001 r. № 2468-3* [Land Code of Ukraine]. *Holos Ukrainy.* 20.11.2001. № 217 [in Ukrainian].
13. Cherlet M; Ivits-Wasser E; Sommer S; Toth G; Jones A; Montanarella L; Belward A. *Land-Productivity Dynamics in Europe Towards Valuation of Land Degradation in the EU.* EUR 26500. European Commission; 2013.
14. *Pro okhорonu zemel : Zakon Ukrainy vid 19 chervnia 2003 r. № 962-4* [On land protection : Law of Ukraine]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy.* 01.08.2003. № 29. S. 9. St. 1431 [in Ukrainian].
15. *Pro zatverdzhennia Metodyky normatyvnoi hroshovoi otsinky zemelnykh dilianok* [On approval of the Methodology of normative monetary valuation of land plots] : *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 lystopada 2021 r. № 1147. Uriadovyi kurier.* 10.11.2021. № 216 [in Ukrainian].
16. Havrysh, N. S. (2012). *Orhanizatsiino-pravova forma zabezpechennia efektyvnoho vykorystannia, vidtvorennia ta okhорony gruntiv* [Organizational and legal form of ensuring the effective use, reproduction and protection of soils]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky.* Vyp. 92. S. 100–104 [in Ukrainian].
17. Petrov, V. V. (1981). *Ekologiya i pravo : monografiya* [Ecology and law: monograph]. Moskva : YUrid. lit. 224 s. [in Russian].
18. Shulha, M. V., Leiba, L. V. (2015). *Do pytannia pro pryrodnoresursove pravo* [On the question of natural resource law]. *Pryrodoresursne pravo v systemi prava Ukrainy: istoriia, sohodennia, perspektyv : zb. materialiv kruhloho stolu (30–31 zhovt. 2015 r.).* Kharkiv. S. 208–211 [in Ukrainian].
19. *Pravyla polipshennia yakisnoho stanu lisiv* [Rules for improving the quality of forests] : *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 travnia 2007 r. № 724. Uriadovyi kurier.* 23.05.2007. № 89 [in Ukrainian].
20. *Sanitarni pravyla v lisakh Ukrainy* [Sanitary rules in the forests of Ukraine] : *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 lypnia 1995 r. № 555.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-95-p#Text> (data zvernennia: 19.12.2021) [in Ukrainian].
21. *Pravyla vidtvorennia lisiv* [Rules of forest reproduction] : *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 bereznia 2007 r. № 303. Uriadovyi kurier.* 14.03.2007. № 45 [in Ukrainian].
22. Baliuk, S. A., Medvediev, V. V., Vorotyntseva, L. I., Shymel, V. V. (2017). *Suchasni problemy dehradatsii gruntiv i zakhody shchodo dosiahnennia neitralnoho yii rivnia* [Modern problems of soil degradation and measures to achieve its neutral level]. *Visnyk ahrarnoi nauky.* № 8. S. 5–11 [in Ukrainian].

23. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zaborony sutsilnykh rubok na hirskykh skhylakh yalytsevo-bukovykh lisakh Karpatskoho rehionu : Zakon Ukrainy vid 30 zhovtnia 2019 r. № 249-9 [On Amendments to Certain Laws of Ukraine on the Prohibition of Continuous Felling on Mountain Slopes of Fir-Beech Forests of the Carpathian Region : Law of Ukraine]. *Holos Ukrainy*. 20.11.2019. № 222 [in Ukrainian].
24. New EU Forest Strategy for 2030. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2021). URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-new-eu-forest-strategy-2030_with-annex_en.pdf (data zvernennia: 01.12.2021).
25. Konventsiiia OON pro borotbu z opusteliuvanniam u tykh krainakh, shcho poterpaiut vid serioznoi posukhy ta/abo opusteliuvannia, osoblyvo v Afrytsi [UN Convention to Combat Desertification in Countries Suffering from Serious Drought and/or Desertification, Especially in Africa] : vid 17 chervnia 1994 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_120#Text (data zvernennia: 17.12.2021) [in Ukrainian].
26. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku [Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30 veresnia 2019 r. № 722/2019. *Uriadovyi kurier*. 02.10.2019. № 188 [in Ukrainian].
27. Glasgow leaders' Declaration on forest and land use. URL: <https://ukcop26.org/glasgow-leaders-declaration-on-forests-and-land-use/> (data zvernennia: 17.12.2021).
28. Strategicheskij plan Organizacii Ob"edinennyh Nacij po lesam na 2017–2030 gody i chetyrekhgodichnaya programma raboty Foruma Organizacii Ob"edinennyh Nacij po lesam na 2017–2020 gody [United Nations Strategic Plan for Forests 2017-2030 and United Nations Forum on Forests Quadrennial Work Program 2017-2020] : Rezolyuciya, prinyataya Ekonomicheskim i Social'nym Sovetom 20 aprelya 2017 g. E/RES/2017/4. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/184/64/PDF/N1718464.pdf?OpenElement> (data zvernennia: 18.12.2021) [in Russian].
29. Stratehiia bioriznomanittia YeS do 2030 roku: Povnennia pryrody u nashe zhyttia [EU Biodiversity Strategy 2030: Returning nature to our lives]. Zvernennia Komisii do Yevropeiskoho Parlamentu, Rady, Yevropeiskoho Ekonomichno-Sotsialnoho Komitetu ta Komitetu Rehioniv (neofitsynni adaptovanyi pereklad ukrainskoiu) / per. z anhl. O. Osypenko; red. ta adapt. A. Kuzemko ta in. Chernivtsi : Druk Art, 2020. 36 s. [in Ukrainian].
30. Vashchyshyn, M. Ya. (2018). Pravove zabezpechennia formuvannia Smaragdovoi merezhi v Ukraini [Legal support for the formation of the Emerald Network in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 3. S. 115–119 [in Ukrainian].
31. Hetman, A. P. (2019). Doktryna ekolohichnoho prava ta zakonodavstva Ukrainy : monohrafiia [Doctrine of environmental law and legislation of Ukraine : monograph]. Kharkiv : Oberih. 336 s. [in Ukrainian].
32. Publichnyi zvit Derzhavnogo ahentstva lisovykh resursiv Ukrainy za 2020 r. [Public report of the State Agency of Forest Resources of Ukraine for 2020]. URL: https://drive.google.com/file/d/1gnksEnP3cbw5_GvPkIXzUV0lxG_EQoL/view (data zvernennia: 20.12.2021) [in Ukrainian].

Anisimova Hanna,

Doctor of Law, Associate Professor
(Yaroslav Mydry National Law University, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0579-7007>

Shekhovtsov Volodymyr,

Doctor of Law, Associate Professor
(Yaroslav Mudry National Law University, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9101-7160>

Donets Olha,

PhD in Law, Associate Professor
(Yaroslav Mydry National Law University, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7716-4933>

ORGANIZATIONAL AND LEGAL MEASURES FOR RESTORATION AND INCREASING OF SOIL FERTILITY AND DESIGNATED FOREST LAND PRODUCTIVITY IN CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

The article is devoted to the doctrinal study of organizational and legal measures of reproduction and increase of soil fertility on designated forest land. The authors emphasize that the concept of "soil" is the object of comprehensive legal protection, which produces the viability of applying this concept in the context of legal regulation of agricultural lands, forest lands, as well as categories

of designated forest land. In the process of comparative legal analysis of legal regimes of soils, forests and designated forest land, the authors support the position on the dual legal regime of soils under designated forest land, and regulation of legal relations in the field of protection, use and reproduction of soils by environmental (including forest as its component) and land law. At the same time, in the article is concretized that the peculiarities of the legal regime of soils will be determined by legal norms of land legislation, which determines the basic framework and general procedure for protection, use and restoration of land, as well as forest legislation, in case of soil ownership of designated forest land. The authors give emphasis to the correlation between soil quality and productivity of designated forest land and argue that high soil fertility rates on designated forest land are not only important for creating supportive environment for forest vegetation growth, conservation of forest biodiversity, but also the definition of designated forest land productivity based on their normative monetary valuation. Since the soil is an organic component inseparable from the land plot, the authors consider a system of organizational and legal measures for their reproduction in conjunction with a system of measures for the restoration of designated forest land and measures to improve the quality of forests. In the context of European integration processes of Ukraine, there has been examined international and European legal standards for the protection and restoration of forests and establishes that forests protection issues are included in the policy regarding climate change, biodiversity conservation and prevention of land degradation. In the article the issues of Emerald network formation on the territory of the state due to recognition of certain areas of designated forest land as a special protected areas as an important way for increasing their productivity and restoring forest soils are highlighted. The pursuing of this goal is achieved by providing a special protection of such lands by restriction of forestry activity and assessing the project for forestry organization in the territory of the Emerald network.

Key words: *soil restoration; productivity of designated forest land; European integration processes; increasing soil fertility; legal regime of designated forest land.*

Надіслано до редколегії 04.02.2022
Рекомендовано до публікації 11.02.2022